

Ieder kind is uniek!

**Hoe ervaren leerlingen het werken met
coöperatieve werkvormen?**

KRISTEL VAN BERLO – 2002413

MASTER SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

FONTYS OPLEIDINGSCENTRUM SPECIALE ONDERWIJSZORG

INTERNE BEGELEIDING

BEGELEIDER: MARIA VAN DE WIEL

MEI 2010

Inhoudsopgave

Samenvatting	Blz. 4-5
Inleiding	Blz. 6 t/m 8

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding	Blz. 9-10
1.1.1 Hoe gaan we aan de slag?	Blz. 10-11
1.1.2 Hoe werkt de begeleiding?	Blz. 11
1.2 Probleemstelling	Blz. 11-12
1.3 Onderzoeksvraag	Blz. 12
1.4 Deelvragen	Blz. 12
1.5 Verwachtingen	Blz. 12-13

Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing

2.1 Wat is coöperatief leren?	Blz. 14-15
2.2 Wat zijn volgens de literatuur effecten van coöperatieve werkvormen?	Blz. 15-16
2.3 Wat zegt de theorie over het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 en wat zie ik hiervan terug in de praktijk tijdens het werken met coöperatieve werkvormen?	Blz. 16 t/m 18
2.4 Wat betekent deze theorie voor mijn onderzoek?	Blz. 18-19

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

3.1 Wat is de precieze onderzoeksvraag?	Blz. 20
3.2 Welke onderzoeksvorm ga ik gebruiken en waarom?	Blz. 20-21
3.3 Dataverzameling	Blz. 21
3.4 Welke onderzoeksmiddelen gebruik ik?	Blz. 21
3.4.1 Vragenlijsten	Blz. 21-22
3.4.2 Observaties	Blz. 22
3.5 Verwerking van de onderzoeksgegevens	Blz. 22-23
3.6 Hoe ga ik om met triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid?	Blz. 23-24
3.7 Wat doe ik met ethische kwesties?	Blz. 24

Hoofdstuk 4: Data analyse en resultaten

- 4.1 Welk gedrag zie ik in de praktijk terug bij de zorgleerlingen tijdens het werken met coöperatieve werkvormen? Welke onderwijsbehoeften hebben de zorgleerlingen uit mijn groep wanneer ze aan het werk zijn met coöperatieve werkvormen? Blz. 25-26
- 4.2 Hoe ervaren alle leerlingen uit de groepen 5 van BS De Schrank de ingezette coöperatieve werkvormen? Blz. 27 t/m 30
- 4.3 Welke coöperatieve werkvormen worden door de leerlingen het meest gewaardeerd? Blz. 31 t/m 33

Hoofdstuk 5: Conclusies

- 5.1 Wat zijn de belangrijkste conclusies uit mijn onderzoek? Blz. 34
- 5.1.1 Hoe is het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 tijdens het werken met coöperatieve werkvormen? Blz. 34-35
- 5.1.2. Welke conclusies kan ik hier uit trekken? Blz. 35-36
- 5.2 Kan ik nu, aan het eind van mijn onderzoek, antwoord geven op mijn onderzoeksvraag? Blz. 36 t/m 38
- 5.2.1. Welke conclusies kan ik hier uit trekken en welke aanbevelingen heb ik richting mijn team wat betreft het werken met coöperatieve werkvormen? Blz. 38-39

Hoofdstuk 6: Evaluatie onderzoek

Blz. 40 t/m 42

Literatuurlijst

Blz. 43-44

Bijlagen:

- Bijlage 1: De 6 sleutelbegrippen van coöperatief leren
- Bijlage 2: Observatieformulieren coöperatief leren
- Bijlage 3: Conclusie formulier van de leerlingen
- Bijlage 4: Logboek over de activiteiten tijdens het onderzoek

Samenvatting

Dit onderzoeksverslag heb ik gemaakt in het kader van de opleiding Intern begeleider. De opleiding is een HBO Master SEN (Special Education Needs). Het praktijkonderzoek heb ik uitgevoerd op basisschool De Schrank te Ospel waar ik werkzaam ben als leerkracht van groep 5.

In mijn meesterstuk heb ik met behulp van literatuurstudie en een onderzoek het antwoord gezocht op mijn probleemstelling:

“Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?”

In dit onderzoek wordt nagegaan hoe de leerlingen van de groepen 5 van basisschool De Schrank te Ospel het werken met coöperatieve werkvormen ervaren. Tijdens de praktijk merkte ik namelijk dat niet alle leerlingen daar hetzelfde over denken.

In hoofdstuk één wil ik laten zien wat mijn aanleiding tot dit onderzoek is en wat de daadwerkelijke probleemstelling is waarmee ik aan de slag wil gaan en waar ik onderzoek naar wil verrichten.

In hoofdstuk twee geef ik een theoretische onderbouwing. Kort wordt verteld wat coöperatief leren is en wordt er een beeld geschept van de leerlingen die in de groepen 5 van basisschool de schrank zitten. In deze groepen zitten ook enkele zorgleerlingen. Ik ga in dit hoofdstuk voornamelijk in op de theoretische kant van de gediagnosticeerde stoornissen.

In hoofdstuk drie wordt uiteen gezet hoe mijn onderzoek is opgebouwd. Denk hierbij aan onderwerpen als welke onderzoeksvorm ik gekozen heb, hoe ik mijn data ga verzamelen, welke middelen gebruik ik daarbij enz. Ook vertel ik hoe ik om wil gaan met triangulatie, ethiek en validiteit.

De uitkomsten van mijn onderzoek die door middel van vragenlijsten en observaties tot stand zijn gekomen zijn terug te vinden in hoofdstuk vier.

De conclusies van mijn onderzoek worden in hoofdstuk vijf beschreven. Welke koppeling heb ik gemaakt tussen de theorie en de praktijk?

In het laatste hoofdstuk van dit meesterstuk wil ik laten zien hoe ik het ervaren heb om een onderzoek uit te voeren en wat het onderzoek voor mij betekend heeft.

Het is de bedoeling dat het team naderhand volledig ingelicht wordt over mijn bevindingen van het onderzoek. We zijn namelijk allemaal met coöperatief leren bezig en ik vind het belangrijk dat we als team op één lijn liggen met het aanbieden van deze werkvormen.

De belangrijkste bevindingen die ik tijdens dit onderzoek ontdekt heb, zal ik hieronder op een rijtje zetten:

- Voorop staat dat elk kind uniek is en dat er per situatie bekeken moet worden wat wenselijk en wat haalbaar is. De leerkracht beslist wanneer coöperatieve activiteiten een meerwaarde hebben.
- Voor alle leerlingen is een veilig en pedagogisch klimaat de basis. Zorg als leerkracht dat dit klimaat aanwezig is.
- De leerkracht dient een duidelijke maar korte opdracht uit te delen / instructie te geven waar alle leerlingen meteen mee aan de slag kunnen.
- De werkvormen moeten bij de leerlingen bekend zijn zodat ze er vertrouwd mee zijn.
- Een vereiste voor de werkvorm samen nakijken en rondje is dat de leerlingen op hetzelfde niveau moeten kunnen werken zodat ze op hetzelfde werktempo kunnen werken.
- Het prettigst zou zijn wanneer er tijdens het werken met de werkvorm rondje in één groepje allemaal leerlingen zitten met dezelfde onderwijsbehoeften en hetzelfde niveau.

Met deze onderzoeksresultaten wil ik het mogelijk maken dat alle teamleden van basisschool De Schrank de werkvormen van coöperatief leren zodanig aanpassen dat alle leerlingen in hun klas zich er prettig bij voelen.

Inleiding

Als leerkracht ben ik werkzaam op basisschool de Schrank te Ospel. Op basisschool de Schrank wordt door ongeveer 25 leerkrachten lesgegeven aan 375 leerlingen. De leerlingen komen allemaal uit Ospel zelf of uit de omgeving van Ospel. Basisschool de Schrank is 1 van de 17 scholen die behoren bij het scholenbestuur Meerderweert.

“Een schrank is een stevig bouwwerk van turven met een rond grondvlak dat naar boven toe spits toeloopt om de turven te laten drogen”. Zoals onze voorouders in de Peel met zorg hun schranken bouwden, willen wij met zorg omgaan met de Ospelse kinderen.

Samen met de ouders willen we als team de kinderen opvoeden en opleiden tot zelfstandige jongens en meisjes, die voldoende bagage hebben om met succes aan een passende vervolgopleiding te beginnen, maar die ook waarden en normen hebben en voor zichzelf op kunnen komen¹.

De visie van onze school is dat het enorm belangrijk is dat kinderen goed zelfstandig kunnen werken maar samenwerken daarentegen ook een vereiste is. Ik kan me in deze visie volledig vinden want ik ben van mening dat het voor kinderen belangrijk is om goed zelfstandig te kunnen functioneren maar dat zij ook zeker met anderen samen moeten kunnen werken. In de toekomst zullen ze hier vaak mee te maken krijgen. Ik vind dat je niet vroeg genoeg kunt beginnen met het samenwerkend leren.

In scholen, bedrijven en instellingen moeten grote en kleine groepen mensen goed kunnen samenwerken. Niet dat dit zomaar vanzelf gaat: ze moeten ook leren samenwerken! Daarbij gaat het niet alleen om het samen werken aan één product. Samenwerken is dikwijls ook zinnig in situaties waar ieder uiteindelijk afzonderlijk moet presteren, met name omdat contact over het werk leidt tot een bewuster bezig zijn en daardoor tot een hoger resultaat leiden (Kagan, 2007, p. 5).

Door middel van dit onderzoek wil ik erachter komen hoe leerlingen uit groep 5 van basisschool de Schrank het samenwerken ervaren. Hoe dit samenwerken tot stand

¹ Schoolgids BS De Schrank

komt licht ik in hoofdstuk één verder toe. Ik vind het belangrijk dat alle leerlingen van groep 5 zich prettig voelen bij het samenwerken. Wanneer dit niet het geval is, wil ik hier d.m.v. dit onderzoek achter komen. Ik sta er dan ook voor open om de werkvormen zo aan te passen dat alle kinderen zich wel prettig voelen bij het samenwerken.

In dit meesterstuk wil ik dan ook antwoord gaan geven op de volgende vraag: “Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?”

Ik gebruik bewust de woorden ‘ingezette coöperatieve werkvormen’ in mijn probleemstelling omdat wij als team nog bezig zijn met de implementatie van coöperatief leren. We hebben als team nog lang niet alle werkvormen aangeboden gekregen en dus ook nog niet bij de leerlingen kunnen introduceren. Voor verdere informatie over de implementatie van coöperatief leren en wat coöperatief leren inhoudt verwijs ik u naar hoofdstuk twee van dit meesterstuk.

Vanuit de praktijk heb ik een probleemstelling kunnen formuleren in de vorm van een onderzoeksvraag. Door vooraf een literatuuronderzoek te houden heb ik me gericht op de theorie rondom coöperatief leren. Ik heb gegevens verzameld die voor mijn onderzoek van belang zijn en die ik wil toepassen bij het daadwerkelijke onderzoek. Tevens heb ik vragenlijsten opgesteld die ik de leerlingen voor wil leggen na een les waarbij zij hebben moeten samenwerken.

Ik voer het onderzoek uit op basisschool De Schrank en richt me tot de groepen 5. Ik heb voor deze afbakening gekozen omdat ik zelf lesgeef in één van de twee groepen 5. Zodoende ben ik ook tot de conclusie gekomen dat er verschillende leerlingen in één groep werken die niet altijd op een bepaalde manier met elkaar kunnen samenwerken. Ik hoop d.m.v. dit onderzoek er achter te komen welke coöperatieve werkvormen ik tijdens welke les in kan zetten zodat alle leerlingen op een prettige manier met elkaar samenwerken. Door de leerlingen te observeren en te bevragen hoop ik tot het gewenste resultaat te komen.

Het belang van dit onderzoek richt zich op de samenwerking tussen de verschillende leerlingen in één groep m.b.v. coöperatieve werkvormen. Leerkrachten gaan er vaak

blindelings vanuit dat alle leerlingen wel samen moet kunnen werken, maar is dit wel zo? Zijn alle leerlingen daar even blij mee? Kunnen zij überhaupt wel samenwerken? Als je het samenwerken als leerkracht zijnde gaat forceren, gaat het dan niet averechts werken bij sommige leerlingen?

Om vragen als deze te kunnen beantwoorden wil ik dit onderzoek uitvoeren met alle leerlingen van de groepen 5. Door middel van vragenlijsten en observaties hoop ik als intern begeleider ervoor te kunnen zorgen dat alle leerlingen zich prettig voelen tijdens het samenwerken in de klas.

Ik hoop hier een interessant onderzoeksverslag neer te zetten dat met plezier gelezen gaat worden. Niet alleen door diegene die het moeten beoordelen maar zeker ook door andere professionals in het beroepsveld zoals mijn collega's. Ik hoop dat ik tijdens mijn onderzoek achter interessante gegevens kom, zeker op het gebied van coöperatief leren, waar mijn collega's ook mee verder kunnen

Ik wens iedereen veel leesplezier.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

Vorig schooljaar zijn we met het team van basisschool De Schrank begonnen met het implementeren van Coöperatief leren.

Coöperatief leren is een manier van onderwijs waarbij leerlingen van verschillende prestatieniveaus samenwerken om het doel van de les te bereiken.

Leerlingen leren met elkaar en van elkaar. Leerlingen die coöperatief leren, werken op een gestructureerde manier samen in kleine, heterogeen samengestelde groepen. De achterliggende gedachte is dat kinderen niet alleen leren van de interactie met de leerkracht, maar ook van de interactie met elkaar. De leerlingen zijn actief met de leerstof bezig, ze praten hier met elkaar over, waardoor de inhoud van de stof meer betekenis voor hen krijgt.

“Door de samenwerking in een groepje ontwikkelen leerlingen ook meer samenwerkingsvaardigheden. Zo leren de leerlingen in een groep elkaar beter kennen. Er ontstaat een klimaat in de klas waarin de leerlingen elkaar waarderen, begrip voor elkaar hebben en bereid zijn elkaar te helpen”.²

Meer informatie over coöperatief leren zal ik in hoofdstuk 2 aan bod laten komen.

Wij als team vinden het bij ons op school belangrijk dat elk individu een duidelijke taak heeft. Ook willen we proberen om veel productieve leertijd en productieve werktijd te winnen door gestructureerde interactie. Ik sta hier volledig achter omdat ik het als zeer prettig ervaar wanneer kinderen met en van elkaar kunnen leren.

Wanneer je sterke leerlingen in een groepje zet met zwakkere leerlingen zullen zij van elkaar kunnen leren. Ook de sterke leerlingen onderling in dat groepje zullen van elkaar leren. Maar ik heb ook enkele zorgleerlingen in de klas. Denk hierbij aan een kind met ADHD, een kind met PDD-NOS, een kind dat hoogbegaafd is en twee kinderen met mogelijke dyslexie. Hebben alle kinderen even veel profijt van de coöperatieve werkvormen of zijn er verschillen te ontdekken bij de kinderen? Is coöperatief leren voor iedereen even geschikt?

²Op 26 oktober 2009 ontleend aan: <http://www.demaster.nl/portfoliodem/folders/col.htm>

Op dit moment wordt er op basisschool De Schrank nog vrij traditioneel onderwijs gegeven. Veel klassikale instructie met, waar nodig, een verlengde instructie voor leerlingen die moeite hebben met de stof. Daarna zelfstandig aan de slag met het verwerken van de stof.

Het MT (Management Team) wil verandering teweeg brengen. Zij hebben contact opgenomen met collega's van de VeerKrachtGroep. VeerKrachtGroep is een instantie die zorg draagt voor:

*“Begeleiding van alle lagen binnen school in diverse onderwijsontwikkelingen gericht op planmatig werken, vergroten van betrokkenheid bij zowel leerlingen, leerkrachten als directies vanuit een ecologisch perspectief. Onderwijsbehoeften van een ieder staan centraal met grote affiniteit voor speciaal onderwijs.”*³

Eén van de cursussen die zij aanbieden is de cursus SLIM (Samenwerkend leren en informatie verwerken in meervoud). Het team wil graag aan de slag met SLIM. Dit is een vorm van samenwerken die overeenkomt met het coöperatief leren.

Ik kan me hier wel in vinden en ik begrijp waarom het MT hiervoor gekozen heeft. Er wordt bij ons op school nog teveel traditioneel les gegeven en te weinig differentiatie geboden. Veel leerkrachten geven nog klassikaal les en laten de verwerking individueel verlopen. Kinderen krijgen te weinig de kans om samen te werken terwijl ik van mening ben dat ze juist van elkaar kunnen leren.

Met behulp van deze cursus wordt het ons als leerkrachten van basisschool De Schrank structureel en in stappen aangeboden. Iedereen is dan met hetzelfde bezig waardoor je samen kunt overleggen en iets bespreekbaar kunt maken. Dit vind ik plezierig. Ik merk bijvoorbeeld zelf wanneer ik tijdens een implementatieproces los gelaten wordt dat ik vaak in mijn oude patroon terug val omdat dat vertrouwd is. Het MT heeft ervoor gekozen dat de hele school aan deze cursus meedoet omdat het voordelen voor de leerlingen heeft. Dan vind ik dat we als team ook ons best moeten doen om de implementatie succesvol te laten verlopen.

1.1.1 Hoe gaan we aan de slag?

Er wordt voor iedereen een basisrepertoire gehanteerd, geoefend en uitgevoerd. Verschillende werkvormen worden aangeboden. Iedereen kan ze in zijn eigen klas

³ Op 26 oktober 2009 ontleend aan: <http://www.veerkrachtgroep.nl/>

uitproberen. Hier wordt op gereflecteerd en de good practice voorbeelden en ervaringen worden tijdens werkvergaderingen gedeeld. Dit vind ik erg praktisch omdat je zo van elkaars ervaringen kunt leren.

Tijdens werkvergaderingen is het ook mogelijk om met behulp van casuïstiek samen te brainstormen. Met als vraag: Welke werkvorm zet je in om je doel te bereiken? Op welke wijze passen de verschillende werkvormen zinvol in didactische thema's? Dit vind ik zinvol omdat je zo meerdere ideeën krijgt om invulling aan je les te geven.

1.1.2 Hoe werkt de begeleiding?

School stelt een coördinator aan die de voorbereidende gesprekken voert met de begeleider van de VeerKrachtGroep. In dit geval is dat de interne begeleider van de school. Daarnaast gaat deze begeleider samen met de interne begeleider mee met het observeren in de klassen. Zodoende kan deze ondersteunend werken voor het team.

Verder heeft de interne begeleider als taak SLIM levend te houden binnen de school, ook wanneer de begeleider van VeerKrachtGroep er niet is. Daarnaast kan zij tussentijds SLIM evalueren en op de agenda houden. Door het meelopen tijdens klassenbezoeken krijgt zij een beeld van het samenwerkend leren binnen de school. Zij kan leerkrachten met vragen, tussentijds ondersteunen.

Ik zou graag aan de slag gaan met deze vorm van coaching maar wil dan de taak op me nemen om dit in de groepen 5 te coördineren. Ik wil de nadruk dan leggen op de zorgleerlingen binnen een groep. Hoe ervaren zijn het werken met coöperatieve werkvormen? Door die coaching kan ik zien hoe andere leerkrachten te werk gaan en aanbevelingen en tips geven waar mijn collega iets aan heeft. Mocht dit me goed afgaan dan wil ik het uitbreiden naar de middenbouw en dan kan dat naderhand verder groeien.

1.2 Probleemstelling

Beginsituatie: Ik merk dat ik er in de klas tegenaan loop dat niet alle leerlingen even actief mee doen aan de lessen waar coöperatieve werkvormen in worden gebruikt. Ik heb al eens klassikale gesprekjes gehouden met daarin vragen als 'Wie leert er in het groepje van elkaar?' of 'Wie vindt het fijn om met elkaar samen te werken?' enz. Ik krijg dan van iedereen te horen dat ze het fijn vinden maar op het moment dat we

weer coöperatief aan de slag gaan blijkt het tegenover gestelde. Ik wil daar wel even bij vermelden dat ik best een gevarieerde groep heb.

Mijn probleemstelling luidt dan ook: Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?

Gewenste situatie: Ik zou het fijn vinden wanneer ik weet welke werkvormen voor de hele klas ingevoerd kunnen worden. Als ik weet dat er bepaalde werkvormen bij zijn waar sommige kinderen, met name de zorgleerlingen, moeite mee hebben, dan kan ik daar rekening mee houden tijdens het voorbereiden van mijn lessen met daarin coöperatieve werkvormen. Ik zou het fijn vinden wanneer alle kinderen de ingezette werkvormen als prettig ervaren of positief zijn over de ingezette werkvormen.

1.3 De onderzoeksvraag

“Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?”

Mijn doel is om te onderzoeken welke werkvormen door alle leerlingen als prettig ervaren worden zodat ik hier rekening mee kan houden tijdens de voorbereiding van mijn lessen.

1.4 De deelvragen

- Wat is coöperatief leren? Wat houdt coöperatief leren in?
- Wat zijn volgens de literatuur effecten van coöperatieve werkvormen?
- Wat zegt de theorie over het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 en wat zie ik hiervan terug in de praktijk tijdens het werken met coöperatieve werkvormen?
- Hoe ervaren alle leerlingen van groep 5 de werkvormen van coöperatief leren?
- Welke coöperatieve werkvormen worden door de leerlingen het meest gewaardeerd?

1.5 Verwachtingen

Het doel van mijn onderzoek is om er achter te komen welke coöperatieve werkvormen door de kinderen uit groep 5 als prettig ervaren worden. Als ik er d.m.v. verschillende onderzoeksvormen (zie hoofdstuk 3) achter kom dat er bepaalde werkvormen niet aansluiten bij bepaalde kinderen van deze groep dan ben ik

genoodzaakt deze werkvormen óf aan te passen óf te schrappen want het doel van de invoering van coöperatief leren is dat alle groepjes kunnen samen werken, van elkaar kunnen leren en dit dan ook nog als prettig ervaren.

In het volgende hoofdstuk wil ik kort iets vertellen over de theoretische kant van dit onderzoek. Een korte schets over coöperatief leren maar ook wil ik een beeld geven van de populatie leerlingen in de groepen 5 op basisschool De Schrank.

Hoofdstuk 2: Theoretische Onderbouwing

2.1 Wat is coöperatief leren?

“Coöperatief leren is een manier van onderwijs waarbij leerlingen van verschillende prestatieniveaus samenwerken om het doel van de les te bereiken.

*Leerlingen leren met elkaar en van elkaar. Leerlingen die coöperatief leren, werken op een gestructureerde manier samen in kleine, heterogeen samengestelde groepen. De achterliggende gedachte is dat kinderen niet alleen leren van de interactie met de leerkracht, maar ook van de interactie met elkaar. De leerlingen zijn actief met de leerstof bezig, ze praten hier met elkaar over, waardoor de inhoud van de stof meer betekenis voor hen krijgt. Door de samenwerking in een groepje ontwikkelen leerlingen ook meer samenwerkingsvaardigheden. Door samen te werken, leren de leerlingen in een groep elkaar beter kennen. Er ontstaat een klimaat in de klas waarin de leerlingen elkaar waarderen, begrip voor elkaar hebben en ook bereid zijn elkaar te helpen”.*⁴

Coöperatief Leren is groepswerk waarbij leerlingen écht samen werken en leren. Leerlingen in een groepje zijn gegarandeerd op elkaar betrokken. Ze zijn van elkaar afhankelijk om een goed resultaat te behalen. Dit maakt Coöperatief Leren een effectieve manier van samenwerken.

*“Bij Coöperatief Leren wordt gebruik gemaakt van didactische structuren: aansprekende activiteiten die u kunt inzetten om de leerstofinhouden uit de methoden te behandelen of te verwerken”.*⁵

“Er is sprake van coöperatief leren wanneer leerlingen met elkaar, in kleine heterogeen samengestelde groepen werken aan de uitvoering van een gezamenlijke taak. Dit doen ze dan door met elkaar informatie uit te wisselen, te discussiëren, zaken te selecteren, te ordenen, aanvullingen te bedenken, elkaar te overhoren enz”.(Dochy, Heylen & van de Mosselaer, 2001)

⁴ Op 3 februari 2010 ontleend aan: <http://www.demaster.nl/portfoliodem/folders/col.htm>

⁵ Op 21 januari 2010 ontleend aan: <http://www.fontys.nl/vmboteam/default.asp?q=&idsitestructurenode=205103>

“Coöperatief leren is niet hetzelfde als het werken in groepen of groepswork. Coöperatief leren onderscheidt zich door een heel duidelijke strakke structuur die het werken in een coöperatieve leergroep zinvol maakt en er voor zorgt dat iedereen optimaal betrokken blijft”. (Dochy, Heylen & van de Mosselaer, 2001)

Tijdens het coöperatief leren worden zes sleutelbegrippen onderscheiden. Kagan (2007) heeft er 6 opgesteld, namelijk:

1. Teams: Het samenwerken in groepjes van twee- of viertallen.
2. Klassenmanagement: De leerlingen moeten in elke situatie met elkaar samen kunnen werken, zonder al te veel verschuivingen.
3. De wil tot coöpereren: De leerlingen moeten willen samenwerken, hiervoor is een goed pedagogisch klimaat noodzakelijk.
4. Mogelijkheid tot samenwerking: Op allerlei manieren is het mogelijk om het samenwerken aan te leren.
5. Basisprincipes: Het GIPS-model (Gelijkwaardige samenwerking, Individuele verantwoordelijkheid, Positieve gezamenlijke verantwoordelijkheid en Simultane interactie)
6. Structuren: Wanneer leerlingen moeten leren samenwerken, is het raadzaam om ze dit binnen duidelijk aangegeven kaders te laten doen.

Wanneer een leerkracht bekwaam is in deze zes sleutelbegrippen kan hij/zij coöperatief leren succesvol toepassen in zijn/haar klas.

Voor een uitgebreider uitleg van deze zes sleutelbegrippen verwijs ik u naar de bijlage 1.

2.2 Wat zijn volgens de literatuur effecten van coöperatieve werkvormen?

De laatste jaren is er in Nederland steeds meer belangstelling ontstaan voor coöperatief leren, ook wel samenwerkend leren genoemd (Roelofs, van der Linden & Erkens, 2000). Deze belangstelling kan op verschillende manieren verklaard worden. De belangrijkste verklaring is wellicht dat uit diverse studies gebleken is dat coöperatief leren een positief effect heeft op zowel de cognitieve als de sociale ontwikkeling van leerlingen (Johnson, Johnson & Stanne, 2000). Een andere belangrijke verklaring voor de huidige belangstelling voor coöperatief leren is dat er in

de huidige samenleving vraag is naar sociaal en communicatief vaardige mensen die kunnen samenwerken in teamverband (Van der Linden, 2000). Coöperatief leren stimuleert de ontwikkeling van deze vaardigheden bij leerlingen.

Kagan (2007) stelt dat honderden onderzoeken aantonen dat coöperatief leren een aantal zeer positieve resultaten oplevert. Volgens hem zijn de drie belangrijkste:

- Verbeterd schoolsucces, vooral voor leerlingen uit de minderheidsgroep en voor slechte presteerders.
- Verbeterde multiculturele relaties tussen leerlingen in geïntegreerde klassen.
- Verbeterde sociale en emotionele ontwikkeling bij alle leerlingen

Een uitgangspunt is dat de verschillen in begaafdheid niet te groot mogen zijn. Wanneer de verschillen te ver uiteen lopen werkt dit frustrerend voor zowel de begaafde leerling als de minder begaafde leerling.

“Een essentiële voorwaarde voor het toepassen van coöperatief leren is de bereidheid om met elkaar samen te werken. Leerlingen willen vaak alleen samenwerken met diegenen die zij aardig vinden. De meeste leerlingen werken niet graag samen met een klasgenootje die in hun ogen ‘anders’ is. Voorkomen moet worden dat leerlingen met speciale leerbehoeften uitgelachen of gemeden worden. Het is daarom belangrijk dat de leerkracht een positief pedagogisch klimaat weet te realiseren waarin de leerlingen leren om met iedereen samen te werken, ook met leerlingen met speciale leerbehoeften”.⁶

2.3 Wat zegt de theorie over het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 en wat zie ik hiervan terug in de praktijk tijdens het werken met coöperatieve werkvormen?

“Vanuit de overheid wordt steeds meer aangedrongen op zorgverbreding en integratie van risicokinderen in het reguliere onderwijs. Daardoor krijgen leerkrachten vaker te maken met kinderen die voor hen specifieke problemen stellen” (Baltussen e.a. 2001).

⁶ Op 4 februari 2010 ontleend aan:

http://www.ssot.eu/ict/images/cooperatief_leren_voor_alle_leerlingen.pdf

Zoals hierboven beschreven heb ik enkele leerlingen in de groep die gediagnostiseerde stoornissen hebben. Ik wil deze 'stoornissen' hieronder kort beschrijven.

Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD)⁷: De belangrijkste gedragskenmerken van AD(H)D staan in de DSM-IV classificatiesysteem. Ik haal die kenmerken eruit waar ik als leerkracht rekening mee moet houden tijdens het werken met coöperatieve werkvormen:

- Heeft vaak moeite de aandacht bij een taak te houden
- Lijkt vaak niet te luisteren wanneer iemand het woord tot hem/haar richt
- Heeft vaak moeite om instructies volledig te volgen
- Wordt vaak gemakkelijk afgeleid door uitwendige prikkels
- Beweegt vaak onrustig met handen en voeten
- Staat vaak op van zijn plaats
- Heeft vaak moeite zich rustig bezig te houden
- Praat vaak buitensporig veel
- Gooit vaak zijn antwoord op vragen eruit voordat deze volledig zijn gesteld
- Heeft vaak moeite om zijn of haar beurt af te wachten
- Onderbreekt of stoort anderen vaak (Beets-Kesens e.a 2003, p. 29-30)

Pervasive Developmental Disorder Not Otherwise Specified (PDD-NOS)⁸: Een pervasieve ontwikkelingsstoornis. Deze kinderen voldoen niet geheel aan de criteria van de andere stoornissen binnen het autismespectrum (ASS), terwijl er toch ernstige tekorten in de sociale interactie en in de communicatie vastgesteld worden (Baltussen, Clijsen & Lenders, 2003, p.14)

- Ze maken geen oogcontact of reageren te weinig op wat er in de omgeving gebeurt
- Vaak te veeleisend en kunnen dwingend overkomen
- Er is geen wederkerig contact, de contactlegging gaat meestal een kant op.
- Ze vinden het heel moeilijk om in te schatten wat belangrijk is en niet.
- Hun contacten en gevoelens verlopen alleen anders dan normaal

⁷ Op 28 januari 2010 ontleend aan: <http://www.hersenstorm.com/>

⁸ Op 3 februari 2010 ontleend aan: <http://www.autisme.nl/pddnos.html?mnu=tmain100:sovaut50&s=1&l=nl>

- Moeite met hoe ze zich moeten gedragen tegenover bepaalde mensen en situaties⁹

Hoogbegaafd: *mensen hebben een intelligentie quotiënt boven de 130, kunnen creatief denken en beschikken over doorzettingsvermogen.*¹⁰

- uitblinken in meerdere gebieden
- maken van grote denksprongen
- hoge mate van zelfstandigheid
- perfectionistisch¹¹
- Kent veel feiten, heeft grote algemene ontwikkeling.
- Doet niet graag mee aan groepsactiviteiten, heeft het gevoel dat niemand hem mag
- Is snel afgeleid en impulsief
- Wil niet geholpen worden, wil zelfstandig zijn¹²

Dyslexie: *Dyslexie betekent dat iemand ‘ernstige en hardnekkige problemen bij de automatisering van het lezen en/of de spelling’ heeft.*¹³

- Hardop voorlezen, wat niet zo snel gaat, kan tot frustraties leiden bij groepsgenootjes
- Problemen met het mondeling formuleren. Vaak heeft dit te maken met woordvindingsmoeilijkheden. Als het kind niet op de juiste woorden kan komen, gaat hij andere woorden gebruiken en kan hij in de knoop komen met wat hij wilde zeggen.

2.4 Wat betekent deze theorie voor mijn onderzoek?

De meest relevante theorie voor mijn onderzoek gaat over de kenmerken van de zorgleerlingen. In de theorie worden verschillende kenmerken vermeld maar zie ik die ook terug in mijn groep 5? Of is het zo dat ik hele andere ontdekkingen doe tijdens mijn observaties?

⁹ Op 21 januari 2010 ontleend aan: http://gedragsproblemen-kinderen.info/kenmerken_PDD-NOS.htm

¹⁰ Op 19 januari 2010 ontleend aan: <http://www.informationeel.nl/hoogbegaafdheid/kenmerken/>

¹¹ Op 21 januari 2010 ontleend aan: <http://www.hoogbegaafd.nu/kenmerken-hoogbegaafd-kind.html>

¹² Op 21 januari 2010 ontleend aan: <http://www.platovisit.com/ntk/hoogbegaafd.htm>

¹³ Op 20 januari 2010 ontleend aan: <http://www.dyslexie.nl/>

Ook wordt er in de theorie van hoofdstuk twee vooral gesproken over positieve effecten van coöperatief leren. Ervaren de leerlingen van groep 5 deze effecten ook zo of denken zij er in de praktijk heel anders over? In de theorie was het erg lastig om negatieve effecten te vinden wat betreft coöperatief leren. Misschien kom ik er na mijn onderzoek achter dat er wél negatieve effecten zijn bij de kinderen. Hoe kan ik er dan, samen met de leerlingen, voor zorgen dat die negatieve effecten weer positief worden bevonden? Zijn er verschillen in bevindingen bij 'normale' leerlingen en bij de leerlingen met een gediagnostiseerde stoornis?

Ik hoop in onderstaande hoofdstukken antwoord te kunnen geven op de zojuist gestelde vragen.

Ik wil u dan ook laten zien op welke manier ik mijn onderzoek uit heb gevoerd. Welke onderzoeksvorm heb ik gebruikt? Hoe heb ik mijn data verzameld? Welk onderzoeksmiddel zette ik in en wat deed ik met de opgedane informatie? Ook zal ik laten zien hoe ik om ben gegaan met triangulatie en ethiek.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

3.1 Wat is de precieze onderzoeksvraag?

“Een probleemstelling is een vraag die voortkomt uit de praktijk van de leraar, waarop hij door middel van zijn onderzoek een antwoord hoopt te kunnen geven” (Kallenberg, Koster, Onstenk, Scheepsma, 2007, p.33)

“Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?”

Ik ga dit onderzoek uit voeren vanuit een verklarende probleemstelling: Hoe ervaren kinderen de coöperatieve werkvormen? Waarom zijn leerlingen tevreden over coöperatieve werkvormen? Of natuurlijk waarom niet? Ook zal ik gebruik maken van een toetsende probleemstelling want ik wil er middels dit onderzoek ook achter komen of de leerlingen plezier hebben in het werken met coöperatieve werkvormen. Als dit niet het geval is, hoe kan ik er dan voor zorgen dat het plezier in leren verbeterd wordt?

Om u een duidelijk beeld te geven van de werkvormen die ik in ga zetten verwijs ik u naar bijlage 5.

3.2 Welke onderzoeksvorm ga ik gebruiken en waarom?

Harinck (2006) beschrijft verschillende onderzoeksvormen. Programma-evaluatie is er hier één van. *“Programma-evaluatie is een onderzoeksvorm, die zich richt op het beoordelen van de kwaliteit van lopende projecten of programma’s binnen een instelling of een school. Het gaat dus om onderzoek naar min of meer gestandaardiseerde vormen van handelen of van organisatie.”* (Harinck, 2006, p.50)

Als ik dit vertaal naar mijn onderzoek komt dit overeen met de implementatie van coöperatieve werkvormen in mijn klas.

Ik wil me dan ook gaan richten op programma-evaluatie. Het onderzoek wordt in mijn eigen groep verricht met leerlingen op klassenniveau maar ook met mijn parallelgroep om wat meer leerlingen te kunnen onderzoeken. (groep 5). Harinck (2006) geeft aan dat dit op klassenniveau uitgevoerd kan worden. Hierbij richt ik me op de resultaten van de invoering van coöperatieve werkvormen. Heeft het effect? Hoe voelen de leerlingen zich bij het werken met coöperatieve werkvormen?

Harinck (2006) stelt ook dat programma-evaluatie bruikbaar is voor het beoordelen van de waarde van een programma of als verbetering ervan.

3.3 Dataverzameling

Harinck (2006) stelt dat het voor de onderzoeker van belang is dat 'goede' gegevens verkregen worden. Daarom heb ik nagedacht over de beste manier om aan mijn gegevens te komen. Ook heb ik een goed plan vastgelegd waarin ik de volgende gegevens vastleg: Op welke manier verkrijg ik mijn gegevens? Welke gegevensbronnen ga ik inzetten? Bij welke personen voer ik het onderzoek uit en hoe vaak en ook nog in welke situatie?

Harinck (2006) stelt dat er drie vormen van waarnemen zijn: vragen stellen, observeren en schriftelijke bronnen raadplegen. Ik wil twee van deze drie vormen inzetten. Ik besluit dat vragen stellen en observeren de meest ideale vormen van waarnemen zijn, zeker voor mijn onderzoek omdat het raadplegen van schriftelijke bronnen me op dit moment geen meerwaarde lijkt te hebben. Ik wil het onderzoek in vier weken uit gaan voeren. Tijdens deze weken geef ik twee a drie keer per week een les waarin gewerkt wordt met coöperatieve werkvormen.

Ik wil na elke les vragenlijsten afnemen bij leerlingen waarin zij hun bevindingen kunnen omschrijven (evt. mondeling toe laten lichten d.m.v. gesprekjes met leerlingen) en ik wil observeren d.m.v. vragenlijsten die ik op internet heb gevonden op een site die gespecialiseerd is in coöperatief leren. Hieruit trek ik mijn conclusies. Ik ga het onderzoek uitvoeren m.b.v. de kinderen van groep 5 ongeacht hun sekse, stoornis, interesse enz. Ik wil de observaties in de klas uit gaan voeren tijdens het werken met coöperatieve werkvormen. *Dit is een levensechte situatie van het kind* (Harinck, 2006, p. 69).

3.4 Welke onderzoeksmiddelen gebruik ik?

Zoals hierboven beschreven maak ik gebruik van vragenlijsten en observaties. Wat deze onderzoeksmiddelen nu precies inhouden wil ik hieronder theoretisch toelichten.

3.4.1. Vragenlijsten

De meest gebruikte methode is het gebruik van vragenlijsten. Leerlingen krijgen een vragenlijst onder ogen waarin een aantal vragen worden gesteld.

Voordelen van vragenlijsten kunnen zijn dat ze eenvoudig in te zetten zijn, ze zijn goedkoop en tegelijkertijd effectief, ze zijn relatief betrouwbaar en worden over het algemeen veel gebruikt.

Op de site van het Ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid worden ook nadelen benoemd. Het vereist een goede vragenlijst te zijn en dit gaat nogal eens mis. Enkele nadelen zijn dat ze vaak subjectief zijn en dat ze gevoeliger voor oneerlijke of onjuiste antwoorden zijn.¹⁴

3.4.2. Observaties

Dit betekent dat een aantal deskundigen het werk observeren terwijl het wordt uitgevoerd.

Voordelen van observeren zijn dat het recht doet aan de complexiteit van de natuurlijke werksituatie, dat men handelingen, gedrag en tijd meet en het zijn objectieve gegevens. Ook maken de resultaten vergelijking mogelijk met andere functies.

Dan is het ook zo dat observaties vaak door deskundigen geschiedt omdat zij onafhankelijk zijn en ze kunnen sterk gestandaardiseerd worden (met o.a. observatieschalen).

Ook observaties kennen nadelen. Ze kunnen ingewikkeld zijn wanneer er veel leerlingen in een klas zitten, ze zijn duur en tijdrovend en ze zijn ook niet altijd mogelijk; denk hierbij aan functies waar vooral sprake is van 'denkwerk'.¹⁵

3.5 Verwerking van de onderzoeksgegevens

*“Bij een beroepsmatige observatie is meestal sprake van gestructureerde observatie. Je observeert dan met een bepaald doel. Van tevoren bepaal je het doel van de observatie en bedenk je op welk soort gedrag je gaat letten. Observeren moet je zo objectief mogelijk doen, dus je moet vooral feiten registreren. Registreer aantallen (frequenties, duur) van bepaald gedrag, en vermijd subjectieve aanduidingen als 'verdrietig' als iemand huilt. Iemand kan ook huilen van woede of machteloosheid”.*¹⁶

¹⁴ Op 17 februari 2010 ontleend aan: <http://www.arboportaal.nl/werkdruk/directnaar/welke-instrumenten>

¹⁵ Op 17 februari 2010 ontleend aan: <http://www.arboportaal.nl/werkdruk/directnaar/welke-instrumenten>

¹⁶ Op 17 februari 2010 ontleend aan: <http://www.carrieretijger.nl/functioneren/professionele-vaardigheden/observeren>

De vragenlijsten die ik op wil gaan stellen richten zich vooral op het welbevinden en de betrokkenheid van de leerlingen tijdens het werken met coöperatieve werkvormen. Ik ga hierbij gebruik maken van beoordelingsschalen (drie-punts-schaal) wat betekent dat ik kwantitatieve gegevens ga verkrijgen. Dit is voor mijn gevoel ook het meest vanzelfsprekend tijdens mijn onderzoek omdat ik mijn gegevens zo makkelijker kan verwerken. Ik zal gebruik maken van grafieken om mijn gegevens te verwerken.

Ronsmans (2007) zegt: *“een grafiek is een visuele voorstelling van data. Grafieken zijn een belangrijk hulpmiddel bij de analyse van cijfers. Ze geven een overzicht weer, een evolutie of een trend van numerieke waarden”*.

“Bij kwalitatieve gegevens gaat het om ongestructureerde gegevens: woorden die mensen opgeschreven hebben, notities die tijdens een observatie zijn gemaakt..... een verscheidenheid aan gegevens, die met elkaar gemeen hebben dat ze niet zo gemakkelijk te verwerken zijn”. (Harinck, 2006, p.72)

Zoals u hierboven kunt lezen ga ik ook aan de slag met observeren. Hieruit zullen kwalitatieve gegevens voortkomen. Harinck (2006) beschrijft vijf manieren om kwalitatieve gegevens te verwerken. Voor de verwerking van de gegevens komende van mijn onderzoeksinstrument kies ik ervoor deze te verwerken als illustratie / aanvulling bij mijn kwantitatieve gegevens. *“Als een onderzoek zowel kwalitatieve als kwantitatieve, op elkaar aansluitende gegevens omvat, gebruikt men de kwalitatieve gegevens vaak ter illustratie van de kwantitatieve gegevens..... Dit gebeurt vaak in onderzoeken met vragenlijsten en interviews.”* (Harinck, 2006, p.78)

3.6 Hoe ga ik om met triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid?

Om het onderzoek zo valide mogelijk te houden wil ik gebruik maken van gerichte observaties waarbij ik bij elke onderzochte situatie (lees: verschillende coöperatieve werkvormen) uitga van dezelfde observatievragen.

De kinderen hebben al vaker met coöperatieve werkvormen gewerkt omdat we daar vorig schooljaar al mee begonnen zijn. Het is dus niet geheel nieuw voor de kinderen. Hierdoor wordt de betrouwbaarheid al deels vergroot. Ik zal ervoor moeten zorgen dat het onderzoek transparant is.

Transparantie betekent dat de onderzoeker, in dit geval de leraar, nauwgezet beschrijft wat hij gedaan heeft in elke fase van het onderzoek zodat iemand anders die stappen kritisch kan nalopen en kan bepalen of het onderzoek wel verantwoord is uitgevoerd. Het verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek (Kallenberg, Koster, Onstenk, Scheepsma, 2007, p. 45)

Zoals hierboven beschreven wil ik meerdere instrumenten ingaan zetten om mijn onderzoek uit te voeren. Ik kies ervoor om coöperatieve werkvormen in de klas te observeren en ik stel vragenlijsten op die na elke les ingevuld kunnen worden. Alle verkregen gegevens houd ik bij in een logboek (zie bijlage 4).

3.7 Wat doe ik met ethische kwesties?

Wat is goed voor de kinderen in mijn klas maar ook in de andere groep 5? Waarbij voelen zij zich plezierig en wanneer ervaren zij het samenwerken als prettig? Als ik de leerlingen vragenlijsten in heb laten vullen kan ik ervoor kiezen om deze mondeling toe te laten lichten in een gesprekje. Zij zullen argumenten geven over hun gemaakte keuze. Met deze gegevens ga ik zorgvuldig om. De namen van de leerlingen blijven anoniem. Op de vragenlijsten zullen de namen wel genoteerd worden zodat ik weet welk kind welke opmerking heeft gemaakt want anders kan ik nog niet inspelen op het welbevinden van de leerlingen.

Ik zal ervoor zorgen dat ik geen antwoorden manipuleer. Voor mijn gevoel is het onderzoek ook niet reëel als ik antwoorden ga manipuleren.

Ik hoop hiermee voldoende vertrouwen te hebben gegeven om door te gaan naar het volgende hoofdstuk waarin ik beschrijf hoe het onderzoek is verlopen en achter welke informatie ik ben gekomen. Hoe ervaren alle leerlingen van groep 5 het werken met coöperatieve werkvormen?

Hoofdstuk 4: Data analyse en resultaten

In dit hoofdstuk wil ik u laten zien welke antwoorden ik gevonden heb op mijn data-analyse. Van de in totaal vijf deelvragen zijn er in hoofdstuk 2, de theoretische onderbouwingen, twee volledig beantwoord en één gedeeltelijk.

- Wat is coöperatief leren? Wat houdt coöperatief leren in?
- Wat zijn volgens de literatuur effecten van het coöperatief leren?
- Wat zegt de theorie over het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 en wat zie ik hiervan terug in de praktijk tijdens het werken met coöperatieve werkvormen?

Deelvraag drie heb ik deels beantwoord. Ik heb in hoofdstuk twee enkele kenmerken benoemd over stoornissen die leerlingen in mijn groep hebben. Natuurlijk hebben niet alle leerlingen dezelfde kenmerken. Ik wil mijn bevindingen van de observaties gaan vergelijken met de kenmerken die in de theorie staan. Dat betekent dat ik twee deelvragen aan elkaar koppel om er een duidelijke tabel van te kunnen maken. Die bevindingen beschrijf ik in onderstaande paragraaf, met behulp van een tabel waar de onderwijsbehoeften van de leerlingen in vermeld staan.

4.1 Welk gedrag zie ik in de praktijk terug bij de zorgleerlingen tijdens het werken met coöperatieve werkvormen en welke onderwijsbehoeften hebben de zorgleerlingen uit mijn groep wanneer ze aan het werk zijn met coöperatieve werkvormen?

Mijn doel van de observaties tijdens mijn onderzoek was om erachter te komen hoe de zorgleerlingen in de groepen 5 functioneren tijdens het werken met coöperatieve werkvormen.

Uit mijn observaties, gericht op de leerlingen met ADHD, PDD-NOS, dyslexie en hoogbegaafdheid en al kijkende naar de open vraag op de vragenlijst van de leerlingen, is mij onderstaande opgevallen.

Al het gedrag dat ik in de tweede kolom benoem, baseer ik op de uitspraken die op het observatieblad weergegeven staan. Om een beeld te kunnen vormen bij dat observatieblad, verwijs ik naar bijlage 2.

Leerling met:	Observatie:	Onderwijsbehoefte:
ADHD	- bezig met andere activiteiten - korte spanningsboog - afgeleid door wat er buiten de groep gebeurt - kijkt rond	- rustige werkplek - duidelijke regels - feedback op werkverzorging
PDD-NOS	- vraagt veel bevestiging / verduidelijking - vertrouwt maatje / gaat akkoord met zijn antwoorden - vindt het moeilijk om het initiatief te nemen - negeert oogcontact	- duidelijke instructie - evt. verlengde instructie - visualiseren van de opdracht - bevestiging nodig - duidelijke / korte opdrachten
Hoogbegaafdheid	- leest / zoekt informatie op - schrijven / materiaal hanteren - doet iets anders dan de opdracht - negeert maatje - erg snel werktempo (maatje kan het niet bijhouden) - is al begonnen tijdens instructie	- uitdagende instructie - uitdagende opdrachten - verkorte instructie - minder leertijd nodig - verrijkingsstof / uitdagende taken - feedback op werktempo
Dyslexie (leerling 1)	- leest / zoekt informatie op - levert bijdrage aan groepsgesprek - kijkt rond / staart voor zich uit - is bezig met ander activiteiten - afgeleid door wat er buiten de groep gebeurt	- rustige werkplek - duidelijke / korte opdrachten - verlengde instructie - individuele hulp bij opstarten opdracht - taakreductie - extra bedenktijd nodig
Dyslexie (leerling 2)	- leest / zoekt informatie op - levert bijdrage aan groepsgesprek - kijkt rond / staart voor zich uit - is bezig met ander activiteiten - afgeleid door wat er buiten de groep gebeurt - loopt weg bij maatje en gaat ergens anders iets vragen	- rustige werkplek - duidelijke / korte opdrachten - verlengde instructie - individuele hulp bij opstarten opdracht - taakreductie

4.2 Hoe ervaren alle leerlingen uit de groepen 5 van BS De Schrank de ingezette coöperatieve werkvormen?

Deze vraag zal ik hieronder met behulp van grafieken beantwoorden. Om de grafieken wat duidelijker te maken worden ze eerst toegelicht zodat ze gemakkelijker te lezen zijn.

Nadat de leerlingen gewerkt hadden met een coöperatieve werkvorm kregen zij van mij een vragenlijst met onderstaande vragen die ze moesten scoren met een 1, een 2 of een 3. Als ze het met een vraag niet mee eens waren scoorden ze een 1, als ze het er een beetje mee eens waren scoorden ze een 2 en als ze het er helemaal mee eens waren gaven ze een 3. Er werd hun ook de mogelijkheid gegeven om zelf nog iets over de les op te schrijven bij de open vraag die onder aan de vragenlijst stond.

Onder de grafieken op de volgende pagina's staat vermeld bij hoeveel leerlingen het onderzoek afgenomen is. Dit is bij elke werkvorm een ander aantal. Dit komt doordat sommige werkvormen vaker ingezet zijn bij bepaalde lessen in de tijd van het onderzoek en af en toe waren er verschillende leerlingen niet aanwezig waardoor het aantal ook kan wisselen.

Onderstaande vragen werden steeds gesteld:

Vraag 1: Wij zijn snel aan het werk gegaan.

Vraag 2: Alle kinderen hebben meegedaan.

Vraag 3: We hebben de hele tijd doorgewerkt.

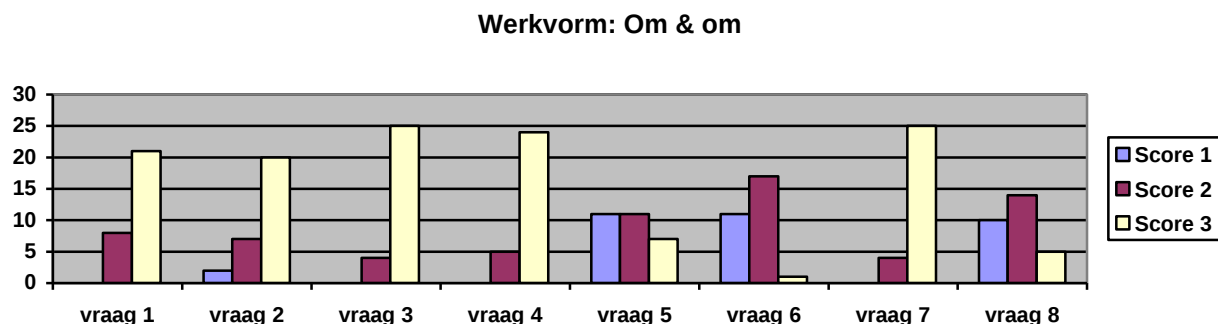
Vraag 4: We hebben goed naar elkaar geluisterd.

Vraag 5: We hebben vragen aan elkaar gesteld.

Vraag 6: We hebben elkaar aangemoedigd.

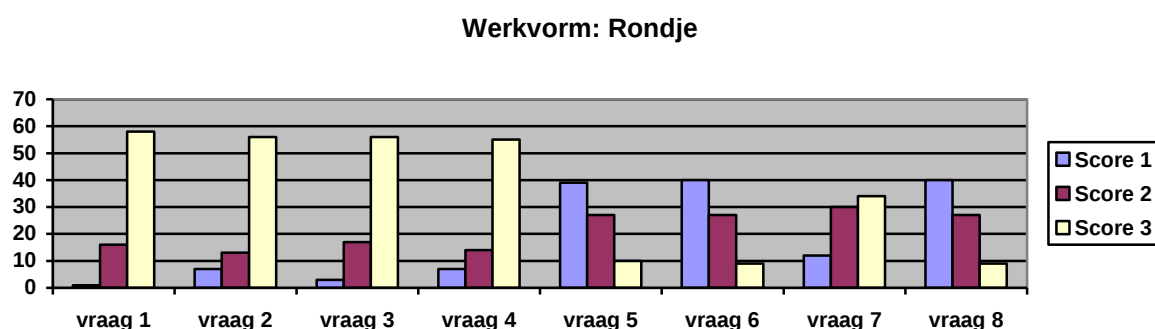
Vraag 7: We hebben elkaar geholpen.

Vraag 8: We hebben elkaar complimentjes gegeven.

Figuur 1

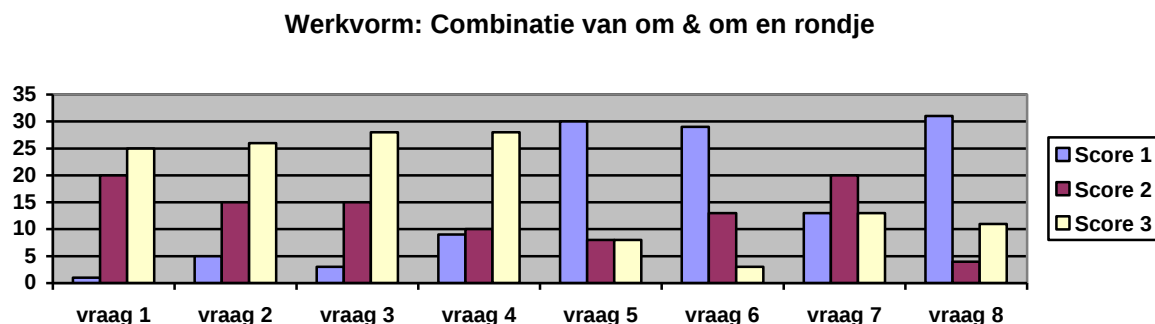
Onderzoek is uitgevoerd bij 29 leerlingen

Veel leerlingen geven op de vragenlijst, bij de open vraag, aan dat de opdracht voor hen duidelijk was waardoor ze geen vragen aan elkaar hoeven te stellen. Zij gaven ook aan dat het geven van complimentjes en het elkaar aanmoedigen bij deze les en bij deze werkvorm niet nodig was omdat iedereen goed meedeed en de opdracht begreep.

Figuur 2

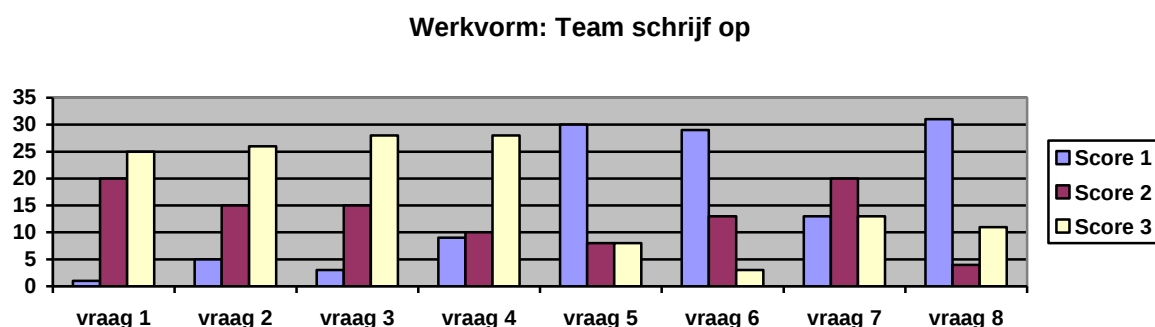
Onderzoek is uitgevoerd bij 76 leerlingen

De leerlingen zijn over het algemeen tevreden over de werksfeer in de groep. Enkele leerlingen geven aan dat de groepsgenootjes geen geduld hebben als je even over een antwoord na wil denken. Concentratie gaat bij enkele groepjes verloren na een bepaalde tijd van samenwerken.

Figuur 3

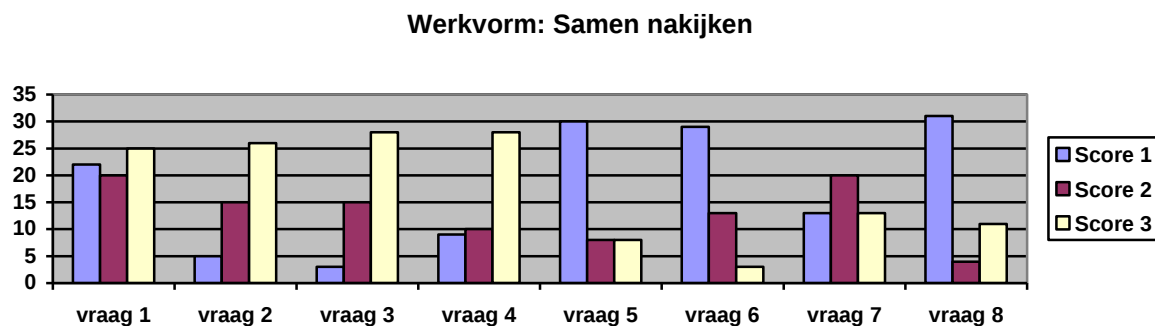
Onderzoek is uitgevoerd bij 46 leerlingen

Leerlingen geven aan dat ze het moeilijk vinden om vragen aan elkaar te stellen. Ook geven ze zelf aan dat het werken in tweetallen beter gaat dan in viertallen omdat het rustiger is, je meer beurten krijgt en de ander beter naar je luistert.

Figuur 4

Onderzoek is uitgevoerd bij 68 leerlingen

Over het algemeen zijn de leerlingen allemaal tevreden over deze werkvorm. Meerdere leerlingen geven aan dat het erg goed ging in het groepje. “Er zat tempo in en iedereen kon op zijn eigen niveau meedoen. Je kon ook je eigen foutjes verbeteren”.

Figuur 5

Onderzoek is uitgevoerd bij 46 leerlingen

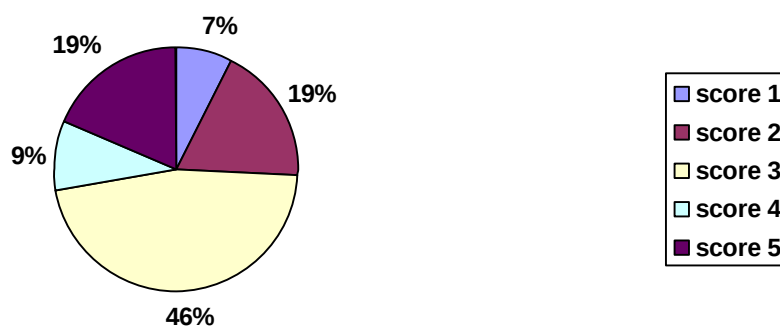
Voor sommige leerlingen gaat deze werkvorm te langzaam of te snel. Er zijn leerlingen bij die geven aan dat hun maatje bijv. drie sommen tegelijk maakt in plaats van één. Hierdoor zijn ze niet meer op correcte wijze met de werkvorm 'samen nakijken' bezig. Over het algemeen wordt het werken met deze werkvorm, in tweetallen, als prettig ervaren.

4.3 Welke coöperatieve werkvormen worden door de leerlingen het meest gewaardeerd?

Ik heb deze vraag aan beide groepen 5 voorgelegd. Zij hebben naar eigen mening de laatste vragenlijst ingevuld (zie bijlage 3). “Geef de volgende werkvormen waar we de afgelopen tijd veel mee gewerkt hebben een cijfer”. Dat was de opdracht naar de leerlingen toe. Het cijfer 1 voor de minst leuke werkvorm en het cijfer 5 voor de leukste. Ik verwerk per werkvorm de uitslag in een cirkeldiagram. Hoe groter een bepaald vlak in het cirkeldiagram hoe meer leerlingen voor die bepaalde score bij die werkvorm hebben gekozen.

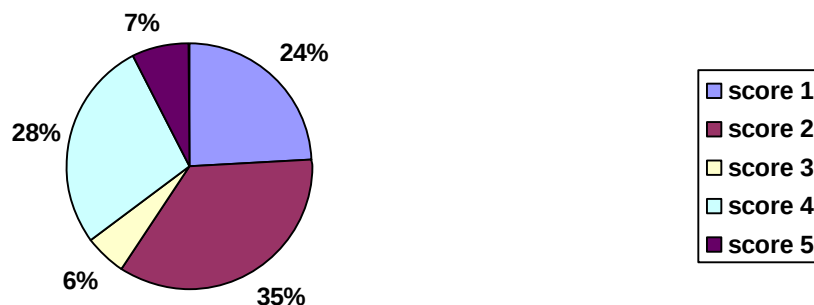
In totaal is dit onderzoek uitgevoerd bij 54 leerlingen van de beide groepen 5.

Rondje:

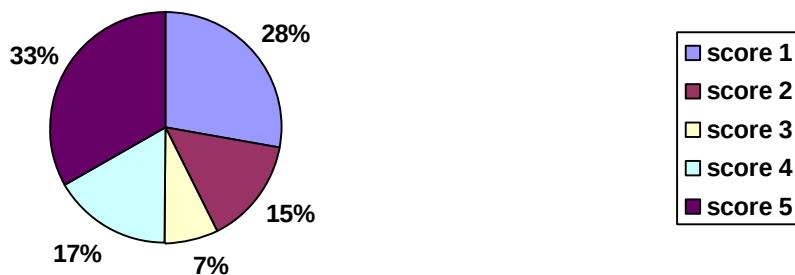
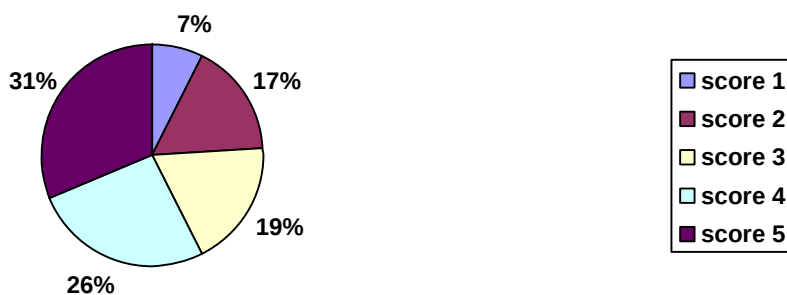
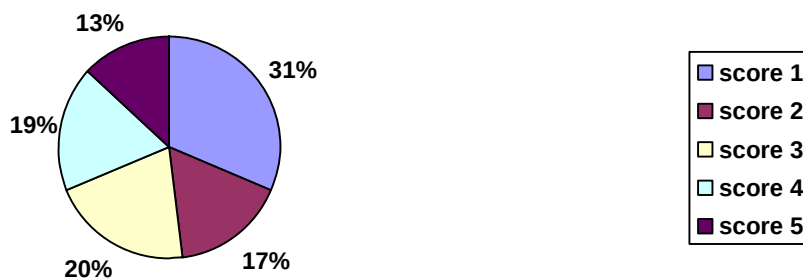

Figuur 6

Samen nakijken:

Figuur 7

Team schrijf op:**Figuur 8****Om & om:****Figuur 9****Combinatie van om & om en rondje:****Figuur 10**

Tijdens het onderzoek ben ik al eens gaan kijken hoe ik de werkvormen tussendoor aan kon passen zodat de leerlingen zich er prettiger bij zouden voelen. Ik heb bij de werkvorm samen nakijken de groepssamenstelling aangepast en ervoor gezorgd dat twee leerlingen van hetzelfde niveau bij elkaar zitten zodat hetzelfde tempo gehandhaafd kan worden. De leerlingen gaven naderhand aan dat ze dit plezieriger werken vonden.

De combinatie van de werkvormen om & om en rondje heb ik na het onderzoek niet zo vaak meer toegepast omdat de leerlingen deze werkvorm als minst prettige ervoeren omdat het zoveel opdrachten achter elkaar waren. Natuurlijk heb ik ze wel nog ingezet maar dan los van elkaar.

Ik ben nog niet zover gekomen dat ik de groepjes aangepast heb om de werkvorm rondje beter te laten ervaren. Leerlingen geven namelijk aan dat ze liever met leerlingen werken die op hetzelfde niveau zitten omdat ze zich dan vertrouwder voelen in de groep. Dit wil ik in de toekomst zeker uit gaan proberen.

In dit hoofdstuk heb ik laten zien welke datagegevens ik verzameld heb. In het volgende hoofdstuk worden deze gegevens verder uitgelegd en er wordt een conclusie uit getrokken.

Hoofdstuk 5: Conclusies

5.1 Wat zijn de belangrijkste conclusies uit mijn onderzoek?

In hoofdstuk één heb ik een deelvraag geformuleerd die ik zowel in de theoretische onderbouwing kon beantwoorden en deels in hoofdstuk vier. Nu wil ik in dit hoofdstuk beschrijven welke overeenkomsten ik zie in vergelijking met de theorie uit hoofdstuk twee en mijn bevindingen in hoofdstuk 4. Naderhand trek ik hier dan mijn conclusies uit.

5.1.1 Hoe is het gedrag van de zorgleerlingen in de groepen 5 tijdens het werken met coöperatieve werkvormen?

Beets-Kesens e.a (2003), stelden o.a. dat kinderen met ADHD moeite hebben met zich bij de taak te houden, dat ze vaak opstaan van hun plaats, dat het lijkt alsof ze niet luisteren, dat ze onrustig bewegen met handen en voeten, dat ze veel praten en daardoor ook af en toe antwoorden eruit gooien voordat ze aan beurt zijn, dat ze worden afgeleid door prikkels en dat ze anderen vaak storen.

De overeenkomsten die ik heb ontdekt m.b.t. de leerling met ADHD zijn:

- Heeft vaak moeite met de aandacht bij de taak te houden
- Lijkt vaak niet te luisteren wanneer iemand het woord tot hem richt
- Wordt vaak gemakkelijk afgeleid door uitwendige prikkels
- Heeft vaak moeite zich rustig bezig te houden

De overeenkomsten m.b.t. de leerling met PDD-NOS die ik ontdekt heb zijn:

- Ze maken geen of moeilijk oogcontact met de groepsgenootjes
- Er is geen wederkerig contact met de groepsgenootjes, de contactlegging gaat vaak een kant op

Dit komt overeen met wat er op de site van de orthopedagogische marlispraktijk verteld werd.

Kenmerken die ik in de praktijk niet terug zag waren:

- Vaak te veeleisend en kunnen dwingend overkomen
- Ze vinden het heel moeilijk om in te schatten wat belangrijk is en niet.
- Hun contacten en gevoelens verlopen alleen anders dan normaal
- Moeite met hoe ze zich moeten gedragen tegenover bepaalde mensen en situaties

Nelissen J. & Span P (1999) stelde op de site plavovisit.com dat hoogbegaafde leerlingen in meerdere gebieden uitblinken, maken grote denksprongen, hebben een hoge mate van zelfstandigheid en zijn perfectionistisch. Vaak hebben ze een grote algemene ontwikkeling, doen ze niet graag mee aan groepsactiviteiten, zijn ze snel afgeleid en impulsief en dienen niet geholpen worden want ze willen zoveel mogelijk zelfstandig doen.

De overeenkomsten die ik in de praktijk ontdekt heb zijn:

- Maakt vaak grote denksprongen
- Hoge mate van zelfstandigheid
- Doet niet graag mee aan groepsactiviteiten (eigen tempo)
- Wil niet graag geholpen worden, wil zelfstandig zijn

Wat betreft dyslexie heb ik geen overeenkomsten gevonden die overeenkwamen met wat Drs. W.J.G.M Raedts stelde op de site van stichting dyslexie fonds. Hij stelde dat:

- Hardop voorlezen, wat niet zo snel gaat, tot frustraties kan leiden bij groepsgenootjes
- Dat ze problemen hebben met het mondeling formuleren. Vaak heeft dit te maken met woordvindingsmoeilijkheden. Als het kind niet op de juiste woorden kan komen, gaat hij andere woorden gebruiken en kan hij in de knoop komen met wat hij wilde zeggen.

De leerlingen bij mij in de groep voelde zich niet gefrustreerd wanneer ze iets voor moesten lezen. En dat ze woordvindingsproblemen hebben is geen struikelblok tijdens het werken met coöperatieve werkvormen want alle leerlingen in mijn groep worden geaccepteerd zoals ze zijn en worden dan zelfs eerder geholpen door andere groepsgenootjes.

5.1.2. Welke conclusies kan ik hier uit trekken?

- Niet alle leerlingen met ADHD vinden het moeilijk om in groepjes te werken of houden hun groepsgenootjes van het werk af en geven antwoorden voordat zij aan de beurt zijn.
- Ook zijn ze lang niet allemaal zo beweeglijk dat de groepsgenootjes hier last van hebben.

- Vaak worden leerlingen met ADHD wel snel afgeleid waardoor groepsgeenootjes gefrustreerd raken.
- Niet alle leerlingen met PDD-NOS zijn veeleisend en kunnen dwingend overkomen.
- Contactlegging is wel een moeilijk onderdeel waar ze last van hebben tijdens het werken met coöperatieve werkvormen. Ze maken geen tot weinig oogcontact waardoor samenwerking voor het maatje als lastig wordt ervaren omdat ze niet in kan schatten of deze leerling haar begrepen heeft en nog wel meedoet met de opdracht.
- De hoogbegaafde leerling vindt het erg lastig om zich aan te passen aan de groep. Hij wil graag op eigen niveau, tempo en zelfstandigheid verder werken zonder rekening te hoeven houden met de rest.
- De hoogbegaafde leerling is niet te beroerd om andere leerlingen in zijn groep te helpen; maar niet de hele tijd!
- Wat betreft dyslexie zag ik weinig overeenkomsten tussen praktijk en theorie maar ik kan me na dit onderzoek indenken dat deze leerlingen het moeilijk vinden om bij het niveau van de groep te blijven. Dan worden ze afgeleid door prikkels van buitenaf en gaan zich bezig houden met andere activiteiten waardoor de andere groepsgeenootjes zich ergeren aan hen.
- Over het algemeen zijn de ingezette coöperatieve werkvormen positief voor leerlingen met dyslexie omdat zij van hun handicap weinig (extra) hinder ondervinden.

5.2 Kan ik nu, aan het eind van mijn onderzoek, antwoord geven op mijn onderzoeksvraag?

“Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?”

Om op mijn onderzoeksvraag antwoord te kunnen geven heb ik veel gegevens moeten verzamelen. Al deze gegevens zijn te lezen en te bekijken in hoofdstuk vier. Ik heb alle grafieken en diagrammen naast elkaar gehouden. Hieronder zal aangegeven worden welke werkvorm gemiddeld met welke score wordt beoordeeld. Dit gebeurt op chronologische volgorde.

1) Werkvorm combinatie tussen om & om en rondje:

Deze werkvorm komt het laagste uit het onderzoek. Tijdens mijn observaties heb ik gezien dat deze werkvorm teveel van de leerlingen vraagt. De leerlingen geven zelf ook aan dat ze té lang samen moeten werken en dat niet iedereen geconcentreerd kan blijven waardoor er irritaties ontstaan. Een korte en duidelijke opdracht werkt voor deze leerlingen beter dan een uitgebreide en lange opdracht.

2) Werkvorm samen nakijken:

Tijdens mijn observaties merkte ik dat er verschillende tweetallen niet prettig aan het werken waren. Ik schreef de namen van de tweetallen op en vroeg deze tweetallen na de les bij me. Ik vertelde hen wat ik gezien had en vroeg of zij mij hier uitleg over konden geven. Om het kort weer te geven kwam het er op neer dat er veel tweetallen waren die niet op hetzelfde niveau zitten waardoor ze steeds op elkaar moesten wachten of dat ze snel en zomaar iets op schreven omdat de ander aan het wachten was. Een vereiste voor deze werkvorm is dan ook dat de leerlingen op hetzelfde niveau moeten kunnen werken zodat ze op hetzelfde werktempo kunnen werken. Förrer e.a. (2004) stellen dan ook dat een uitgangspunt is dat de verschillen in begaafdheid niet te groot mogen zijn. Wanneer de verschillen te ver uiteen lopen werkt dit frustrerend voor zowel de begaafde leerling als de minder begaafde leerling.

3) Werkvorm rondje:

De werkvorm rondje komt in het midden op de ranglijst. Dit had ik tijdens mijn observaties aan zien komen. Je bent met vier leerlingen in één groep. Iedereen heeft andere onderwijsbehoeften en werkt op een ander niveau. Dat is overigens wel de opzet van de gemaakte groepjes want dit wordt van je verwacht als leerkracht als je coöperatieve werkvormen in wil zetten. Maar het probleem is dan dat de helft van de groep het als prettig ervaart en de ander helft het als minder prettig. Je moet op elkaar wachten, iedereen moet evenveel beurten krijgen (ook als je niet op zo'n hoog niveau zit als de andere groepsgenootjes), je moet voorlezen in een groep waar ook leerlingen inzitten die véél beter kunnen lezen dan jou enzovoorts. Het prettigst zou zijn wanneer er in één groepje allemaal leerlingen zitten met dezelfde onderwijsbehoeften en hetzelfde niveau. Dat sluit bij deze werkvorm beter op elkaar aan. Helaas is dat niet de bedoeling van coöperatief leren want Dochy e.a. (2001) stellen dat er sprake is van coöperatief leren wanneer leerlingen met elkaar, in kleine

heterogeen samengestelde groepen werken aan de uitvoering van een gezamenlijke taak.

4) Werkvorm om & om:

Leerlingen scoren deze werkvorm gemiddeld op een vier, wat best hoog is. Zij geven zelf aan dat wanneer de opdracht duidelijk is en wanneer alle tweetallen actief meedoen aan de opdracht dat ze geen vragen hoeven te stellen en dat rest vanzelf goed verloopt. Aanmoedigen en complimentjes geven blijft moeilijk.

Bij deze werkvorm is het erg belangrijk dat de leerkracht een duidelijke instructie geeft waardoor alle leerlingen meteen aan de slag kunnen.

5) Werkvorm team schrijf op:

Deze werkvorm komt het hoogste uit het onderzoek. Ik heb de leerlingen bevraagd waarom zij deze werkvorm zo hoog scoren. Daaruit kwamen antwoorden als: iedereen móet actief zijn want je moet een antwoord opschrijven, je mag meteen je eigen foutjes verbeteren, je kunt op je eigen niveau werken en iedereen mag een keer 'de leider' zijn.

Al met al wordt deze werkvorm door de meeste leerlingen als erg prettig ervaren en dus ook het meest gewaardeerd in de groepen 5 van BS De Schrank.

5.2.1. Welke conclusies kan ik hier uit trekken en welke aanbevelingen heb ik richting mijn team wat betreft het werken met coöperatieve werkvormen?

- Voorop staat dat elk kind uniek is en dat er per situatie bekeken moet worden wat wenselijk en wat haalbaar is. De leerkracht beslist wanneer coöperatieve activiteiten een meerwaarde hebben.
- Voor alle leerlingen is een veilig en pedagogisch klimaat de basis. Zorg als leerkracht dat dit klimaat aanwezig is. Kagan (2007) stelt ook dat de leerlingen in elke situatie met elkaar samen moeten kunnen werken, zonder al te veel verschuivingen en de wil tot coöpereren met er zijn: de leerlingen moeten willen samenwerken en hier is een goed pedagogisch klimaat voor nodig.
- De leerkracht dient een duidelijke maar korte opdracht uit te delen / instructie te geven waar alle leerlingen meteen mee aan de slag kunnen.
- De werkvormen moeten bij de leerlingen bekend zijn zodat ze er vertrouwd mee zijn.

- Een vereiste voor de werkvorm samen nakijken en rondje is dat de leerlingen op hetzelfde niveau moeten kunnen werken zodat ze op hetzelfde werktempo kunnen werken.
- Het prettigst zou zijn wanneer er tijdens het werken met de werkvorm rondje in één groepje allemaal leerlingen zitten met dezelfde onderwijsbehoeften en hetzelfde niveau.

“Scholen die met succes werken aan de ontwikkeling van kinderen met specifieke leerbehoeften, kenmerken zich door een pedagogisch klimaat waarin deze leerlingen werkelijk geaccepteerd worden en kansen krijgen mee te doen als lid van hun groep. Deze scholen gaan uit van de kwaliteiten van de kinderen, iedereen heeft altijd vanzelfsprekend een positieve rol. Kinderen die zich welbevinden, staan open voor nieuwe dingen, zijn nieuwsgierig, hebben energie en nemen initiatieven. Kortom, ze kunnen zich ontwikkelen.” (Förster, Kenter & Veenman, 2004).

Ik las bovenstaand citaat en voor mijn gevoel is dit een erg sterke conclusie. Ik sluit me hier ook volledig bij aan. Wanneer een school c.q. leerkracht er zorg voor draagt dat alle leerlingen zich prettig voelen in hun groep, zullen de meeste leerlingen zich ook willen ontwikkelen.

Zo werkt het in mijn ogen ook met het gebruik van coöperatieve werkvormen. Als je als leerkracht laat zien dat je in staat bent om te kijken welke werkvormen het beste bij de leerlingen passen en daar ook je onderwijs op aanpast, zullen de leerlingen zich daar prettig bij voelen waardoor ze open staan voor het werken met coöperatieve werkvormen. Dat kan dus af en toe betekenen dat je een werkvorm voor een gedeelte aan moet passen zodat alle leerlingen zich er prettig bij voelen.

Met deze conclusies wil ik dit hoofdstuk en tevens mijn onderzoek afsluiten.

In het laatste hoofdstuk zal ik beschrijven hoe ik het heb ervaren om een onderzoek uit te voeren en wat dit voor mijn ontwikkeling heeft betekend.

Hoofdstuk 6: Evaluatie onderzoek

In september ben ik vol goede moed aan het meesterstuk begonnen. Ik had nog niet helemaal helder wat mijn probleemstelling zou worden maar ik wist in ieder geval dat ik met coöperatief leren aan de slag wilde omdat we daar op mijn werkplek veel mee bezig waren. Na een periode van ongeveer een maand werd mijn onderzoeksvraag steeds duidelijker. Ik wilde gaan onderzoeken welke coöperatieve werkvormen ik in het rekenonderwijs in kon zetten zodat de resultaten omhoog zouden gaan. Actief zette ik hoofdstuk één helemaal op en kreeg groen licht om aan hoofdstuk twee te beginnen. Eenmaal literatuur gevonden over coöperatief leren wilde ik literatuur gaan zoeken die aansloot bij het stukje rekenonderwijs. Maar na ruim 3 maanden bezig te zijn geweest aan mijn onderzoek, aangekomen bij dit punt, merkte ik dat ik totaal vast liep. Ik wilde gaan onderzoeken welke coöperatieve werkvormen ik in het rekenonderwijs in kon zetten zodat de resultaten omhoog zouden gaan. Toen ik hierover in gesprek ging met de IB'ers bij ons op school merkte ik dat ik eigenlijk nog helemaal geen duidelijk beeld had van wat ik nu precies wilde gaan onderzoeken. De rekenresultaten waren helemaal zo slecht niet en daardoor wist ik niet hoe ik dan eigenlijk onderzoek moest gaan doen. Ik heb toen de stap overwogen om mijn onderzoeksvraag bij te stellen, of zeg maar gerust, te veranderen.

Ik was er door de maanden heen achter gekomen dat niet alle leerlingen in mijn groep even graag en even enthousiast met coöperatieve werkvormen aan de slag gingen. Dit heb ik voorgelegd aan de IB'ers en aan mijn critical friends. Hierbij stelde ik voor om mijn onderzoeksvraag gaan te veranderen in "Hoe ervaren de kinderen van groep 5 het werken met de ingezette coöperatieve werkvormen?" Dat sloot destijds namelijk veel meer aan op de situatie in mijn groep. Dat betekende wel dat ik hoofdstuk één aan moest gaan passen waardoor ik misschien wat achterstand op zou lopen. Dat had ik er zeker voor over want toen ik het eenmaal aangepast had kon ik probleemloos verder aan de hoofdstukken één, twee en drie van mijn onderzoek. Ik was zo blij dat ik deze stap genomen had. Ik mag dan ook wel van mezelf zeggen dat omgaan met weerstand me gelukkig goed afgegaan is. Ik was zelfs opgelucht dat ik al in een vroeg stadium met de IB'ers in gesprek was gegaan want zo kwam ik niet in tijdsnood.

Eenmaal aangekomen bij hoofdstuk vier ging ik ijverig aan de slag met het daadwerkelijke onderzoek. Ik had vragenlijsten en observatielijsten verzameld en kon zonder problemen starten. Hier ben ik vier weken mee bezig geweest wat achteraf erg veel tijd heeft gekost. Ik had me helemaal gefocused op het onderzoek in de groepen 5 maar ik had niet meer stil gestaan bij de verwerking van de datagegevens. Hoe wil ik het gaan verwerken, hoe geef ik het weer in grafieken, allerlei vragen gingen door mijn hoofd waar ik nog geen antwoord op had. Gelukkig hadden we snel daarna weer een bijeenkomst op de opleiding en kon ik al mijn datagegevens meenemen en aan mijn critical friends vragen hoe zij deze gegevens weg zouden zetten in hoofdstuk vier. Na deze bijeenkomst was me weer veel duidelijker geworden waardoor ik actief verder kon met mijn meesterstuk.

Hoofdstuk vijf en zes verliepen zoals gepland. Het trekken van conclusies uit de opgedane informatie heeft me gelukkig niet zoveel moeite gekost. Het nam wel behoorlijk wat energie in beslag om het op een juiste manier te verwoorden. De conclusies die ik getrokken heb uit mijn onderzoek zijn te vinden in hoofdstuk vijf van dit meesterstuk.

Het was wel erg plezierig dat we twee weken meivakantie hadden want toen heb ik enorm veel kunnen doen. Deze vakantie had ik dan ook al opgenomen in mijn jaarplanning.

Ik wil expliciet vermelden dat ik de bijeenkomsten als erg prettig heb ervaren.

Eén keer per 5 á 6 weken hadden we een bijeenkomst met onze critical friends en met onze begeleidster. In de eerste bijeenkomst van dit schooljaar hadden we al een globale jaarplanning gemaakt zodat ik steeds kon zien wanneer we wat af moesten hebben. Per bijeenkomst ongeveer een hoofdstuk. Dit gaf mij een zekere houvast zodat ik wist dat ik op schema zat. Ik ben ook iemand die die houvast nodig heeft om zeker te weten dat ik goed bezig ben.

Ik vond het plezierig dat je vragen aan je critical friends kon stellen wanneer je thuis bezig was met je onderzoek. We mailden elkaar regelmatig en kregen ook antwoorden op elkaars vragen. Ook probeerde ik zo duidelijk en zo spoedig mogelijk antwoord te geven op de vragen van mijn critical friends. Al met al ben ik erg te spreken over onze manier van samenwerken. Mede hierdoor zijn we niet in de problemen gekomen qua tijd en heb ik mijn onderzoek op een fijne manier af kunnen

sluiten. Ook wil ik mijn begeleidster bedanken voor de adequate begeleiding en de tijdige reacties op de mail zodat ik verder kon met mijn werk.

Ik heb geleerd dat je zo'n onderzoek eigenlijk alleen uit kunt voeren wanneer je steun krijgt van de werkplek waar je je onderzoek uitvoert maar ook een groepje critical friends hebt waar je op terug kunt vallen.

Door de prettige samenwerking met de andere leerkracht van groep 5 en het kunnen onderzoeken van de vijf ingezette coöperatieve werkvormen heb ik een prettig gevoel aan het onderzoek overgehouden. Ik ben enthousiast over het werken met coöperatieve werkvormen en nu ik weet waar de leerlingen enthousiast over zijn kan ik er alleen maar voor gaan zorgen dat de coöperatieve werkvormen nog meer en beter ingezet gaan worden. Ook is het mijn bedoeling om het team volledig in te lichten over de uitkomsten van mijn onderzoek zodat zij ook begrijpen waarom het af en toe belangrijk is om een werkvorm een beetje aan te passen.

Alleen was ik waarschijnlijk niet zover gekomen omdat ik dan enkele vragen niet of moeilijk beantwoord had gekregen en misschien had mijn doorzettingsvermogen het op een gegeven moment ook te wensen over gelaten. Het heeft me heel wat energie gekost, daar ben ik heel eerlijk in. Een fulltime baan, een huis wat onderhouden moet worden en dan ook nog een zeer heftige opleiding.

Al met al: het schrijven van dit onderzoek viel niet altijd mee, maar mede dankzij mijn critical friends, Brigitte Bosscher, Emke Houben en Simone Geene, mijn begeleidster Maria van de Wiel, mijn collega's op mijn werkplek en ook de personen in mijn thuissituatie, ben ik tevreden met het eindresultaat.

Mijn dank hiervoor.

Literatuurlijst:

Boeken:

Baltussen M., Clijsen A. & Leenders Y., (2003), *Leerlingen met autisme in de klas*, Meppel: Drukkerij Giethoorn ten Brink

Baltussen M., Dijkstra R., Koekkoek M., Leenders Y., Looman E., (2001), *Kinderen met speciale rechten*

Beets-Kesens A., Deley T., Donkers A., van Galen T., Smeets K. & van Vugt P., (2003), *Gedrag begrijpen*, Apeldoorn: Garant-Uitgevers n.v.

Dochy F.J.R.C, Heylen L. & van de Mosselaer H. (2001), *Coöperatief leren in een krachtige leeromgeving* (1^e druk), uitgeverij Acco

Förrer M., Kenter B. en Veenman S., (2000), *Coöperatief leren in het basisonderwijs*, Amersfoort, CPS.

Förrer M., Kenter B. en Veenman s., (2004), *Coöperatief leren binnen passend onderwijs*, Amersfoort, CPS.

Harinck, F., (2006) *Basisprincipes praktijkonderzoek*, Apeldoorn: Garant-Uitgevers n.v.

Kagan, S.,(2007) *Het internationaal standaardwerk Structureel Coöperatief leren* (4^e druk), Middelburg: Bazalt drukkerij Meulenberg

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsmma, W., (2007) *Ontwikkeling door onderzoek: Een handreiking voor leraren*, Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Pameijer, N., Beukering, T., (2008) *Handelingsgericht werken: Een handreiking voor de interne begeleider* (4^e druk), Culemborg: Centraal Boekhuis b.v.

Roelofs, E., Linden, J. van der, & Erkens, G. (2000). Leren in dialoog: Een discussie over samenwerkend leren in onderwijs en opleiding, Groningen: Wolters-Noordhoff.

Websites:

Op 26 oktober 2009 en 3 februari 2010 ontleend aan

<http://www.demaster.nl/portfoliodem/folders/col.htm>

Op 26 oktober 2009 ontleend aan <http://www.veerkrachtgroep.nl/>

http://inwiki.pabo-inholland.nl/stromingen_in_cooperatief_leren

Op 20 januari 2010 ontleend aan <http://www.dyslexie.nl/>

Op 21 januari 2010 ontleend aan http://gedragsproblemen-kinderen.info/kenmerken_PDD-NOS.htm

Op 19 januari 2010 ontleend aan

<http://www.informationeel.nl/hoogbegaafdheid/kenmerken/>

Op 21 januari 2010 ontleend aan <http://www.hoogbegaafd.nu/kenmerken-hoogbegaafd-kind.html>

Op 21 januari 2010 ontleend aan <http://www.platovisit.com/ntk/hoogbegaafd.htm>

Op 28 januari 2010 ontleend aan <http://www.hersenstorm.com/>

Op 3 februari 2010 ontleend aan

<http://www.autisme.nl/pddnos.html?mnu=tmain100:sovaut50&s=1&l=nl>

Op 4 februari 2010 ontleend aan

http://www.ssot.eu/ict/images/cooperatief_leren_voor_alle_leerlingen.pdf

Op 21 januari 2010 ontleend aan

<http://www.fontys.nl/vmboteam/default.asp?q=&idsitestructurenode=205103>

Op 19 november 2009 en op 03 maart 2010 ontleend aan

<http://www.dos->

[iselinge.nl/pages/opleidingsschool_publicatie.php?groep_id=372&school_id=246&pub_id=3522](http://www.dos-iselinge.nl/pages/opleidingsschool_publicatie.php?groep_id=372&school_id=246&pub_id=3522)

Op 21 januari 2010 ontleend aan

<https://portal.skipov.nl/scholen/edithstein/nieuws/Onderwijs/Informatie%20Cooperatief%20leren.pdf>

Op 17 februari 2010 ontleend aan

<http://www.arboportaal.nl/werkdruk/directnaar/welke-instrumenten>

Op 17 februari 2010 ontleend aan

<http://www.carrieretijger.nl/functioneren/professionele-vaardigheden/observeren>